

Barndomserindringer fra Amtoft

Af KARL KYNDI

Karl Kyndi (1893-1978) var fisker og Fiskeeksportør, tredje generation i en fiskerfamilie, som var kommet fra Harboøre. Han fik den første motorbåd i Amtoft og startede andelssalget af fisk. Desuden havde han mange offentlige tillidshverv. Disse erindringer er skrevet kort før hans død. Tekst og fotografier er stillet til rådighed af Lokalhistorisk forening for Syd Hannæs:

Som så ofte før går jeg en dag ved stranden - min barndoms strand. Minderne trænger sig på. Minder fra barndommens og ungdommens år ved den strand.

Ikke meget er forandret. I en bræmme af opskyllede, tomme sneglehuse savner jeg nogle arter, enkelte nye er dukket op, således skallen af en art musling, som siges at være kommet ind i Limfjorden sammen med østersyngel, importeret fra Holland.

Vi børns kæreste - og forresten også eneste - legetøj var de små sneglehuse og muslingeskaller. I sandet byggede vi huse og gårde, installerede heste, køer, får og mænd, det var de små sneglehuse der ved fantasiens hjælp forestillede de forskellige dyr og folk. De blå muslingeskaller var både og skibe, som vi, når vandet var roligt, sendte fuldt bemandede til fjerne lande. Måske helt over til Mors.

Men vejret var jo ikke altid til leg ved stranden. Når efterårsstormene satte ind, og store tangbunker piskedes ind på land, var det slut med at finde sneglehuse, skrabskaller, som vi kaldte dem.

Dette var taget i betragtning: en 5-punds oval margarinebøtte af pap var i god tid fyldt op med vort legetøj fra stranden, så kunne legen fortsætte indendørs den lange vinter på det hvidskurede, sandstrøede gulv i stuen, der både var opholdsstue og sovekammer.

Margarine, ja vi fik altid 5 pund ad gangen. Det var hvidt og smagte ikke af noget, før mor blandede det med salt og små farveblærer og æltede det godt sammen i et topotters lerfad. Hun havde en flad træske til det arbejde, og hver gang hun var færdig, lavede hun med skeen et kors oveni. Det lagde jeg mærke til og spurgte hende engang, hvad det skulle betyde. Ja, det vidste hun såmænd ikke, men det havde hun været vant til på de gårde, hvor hun som ung var tjenestepige, enten så det var margarine eller smør, de æltede. Det var skik, og jeg kan tænke mig, at korset skulle beskytte mod et eller andet djævelskab.

Overtroen florerede i forrige dage, ikke mindst her langt ude på landet, hvor den vel har holdt sig længst. Mon ikke der endnu er lidt tilbage?

Overtro, jo, der er vel lidt endnu, bevidst eller ubevidst. Når vi de lange vinteraftener sad ved petroleumslampens skær, traf det sig, at et par nabofolk stak hovedet ind ad døren for at snakke lidt.

Det var så hyggeligt, men samtalen kom tit til at dreje sig om mystiske ting, særlig når Laj og hans kone Theodora kom. Der var ingen grænser for, hvad Laj havde set og hørt: varsler, ligskarer og spøgelse, hovedløse grise og heste, der ikke var til at komme klar af. Uhyggen bredte sig. Vi børn, der sad på bænken, trak benene op under os i skræk og rædsel. Gå ind i en mørk stue eller uden for, turde vi ikke. I stilheden hørtes underlige lyde fra loftet. Var det nisser, en mus eller katten, der rumsterede? Men lys over landet har forlængst fortrængt disse mørkets magter.

Karl Kyndis far, Bertel Kyndi (1866-1954) bøder garn. Billedet er taget af Grønlandsfotografen Jette Bang.

Nutidens børn har vist ingen kvaler med sligt. Hvis jeg ser en kniv og en gaffel ligge over kors på bordet, skal jeg snart få det ordnet. Hvorfor?

Hvad husker jeg fra min tidligste barndom? Ikke ret meget. Hvad jeg mener at huske, er nok noget, min mor har fortalt. Fra kravlestadiet kom jeg op på to ben, men faldt immervæk, og så måtte mor selvfølgelig hive mig op. En dag ville jeg ud i verden og hen til "vor folkes". Mor stod i døren og så mig stolpre afsted. Men så faldt jeg og regnede selvfølgelig med, at mor kom til hjælp. Da var jeg så langt, at jeg godt kunne rejse mig selv, men det

kunne ikke falde mig ind. Mor råbte til mig: ”Kom hører hen, så skal a rees dæ op”. Efter en stunds betænkning kom jeg kravlende hjem.

En anden gang: ”Muer, når vi hår ett mier flæsk, skal vor kat så slagtes”?

Jeg ved ikke, hvor gammel jeg var, da mor lærte mig Fadervor, men jeg spurgte: ”Muer, Fadervor er det en brugsforening”?

Da jeg var tre år, havde jeg skarlagensfeber, det kan jeg huske. Skindet skallede af mine fingre, det kunne jeg ikke lide og holdt på at få en klud om hver eneste af de ti fingre.

Bertel og Ida Kyndis tre børn. Karl var den ældste.

Min fars barndomshjem lå ca. 100 favne fra mit hjem. Det var ”vor folkes”, som far altid sagde, og så sagde vi børn det jo også. Min bedstemor husker jeg ikke. Jeg var et år, da hun døde. Men bedstefar (gammelfår) mindes jeg som en gammel mand, der for det meste sad for bordenden og bandt fiskegarn.

Salmer og sange sad han og nynnede, han var vist ret god til at synge. Jeg har hørt, at han af og til sang for i kirken, hvis degnen havde forfald.

Både bedstefar og bedstemor var født i Harbøre, hvor befolkningen den gang næsten alle havde tilknytning til fiskeriet, der foregik fra den åbne strand. I de tider tog de unge fiskere om sommeren ind i Limfjorden og andre steder for at fiske ål. Det var mere behageligt og mindre farligt end at fiske fra den barske kyst, og mange flyttede da også efterhånden bort fra hjemstavnen.

I 1864 købte bedstefar et hus her i Arup, og i et gammelt skøde ser jeg, at han gav 800 rigsdaler for huset, hvortil der hørte 7 tdr. sæde.

Han havde et par køer, 2-3 får, en gris og nogle høns. Marken var meget forsømt, det var en udstyknig fra den gård, der nu ejes af Lambert

Vinther, og jorden kaldtes i gamle dage ”Lamberts Hede”. Bedstefar købte hvert år små møddinger fra jordløse huse og gødde jorden, så den efterhånden kom under kultur, og korn og kartofler kunne avles, men hovedindtægten var jo fiskeriet efter ål, torsk og rødspætter.

Som tiden gik, kom der 5 drenge i hjemmet. De 2 døde som små, men Lars, Berthel og Søren overlevede og blev fiskere som deres far. I efteråret 1893 fik Lars skøde på huset, og bedstefar kom på ”aftægt”, men foruden at binde garn blev han ved med at passe dyrene. Jeg husker, han gik altid og småsnakkede med dem.

Min far, Berthel, fik en byggegrund i et hjørne af marken og byggede hus 1894. Det blev mit hjem i 50 år.

Lars og hans kone, Line, havde tre børn. Maren, Kristian og Laurits. Far og mor, Ida, havde også tre: Karl, Laurits og Karoline.

Vi var som een stor familie. Vi børn gik ud og ind i hinandens hjem. Der var glæde, trykthed og fred i de hjem. Jeg kan ikke forestille mig, at noget barn kan have haft bedre hjem end vi. Fars og mors vilje var lov, og der var ingen protest eller mukken. Vi blev opdraget i nøjsomhed med respekt for det daglige brød.

Der var altid nok at spise, men der blev aldrig spurgt, om vi kunne lide det eller det. Var der noget, vi ikke ville have, kunne vi lade det stå, vi fik ikke noget andet i stedet, heller ikke mellem de tre måltider. Men i bordskuffen stod der en tallerken med rugbrød, hvis vi blev sultne. Broder Laurits trak jævnlgt skuffen ud.

Ved det at far var fisker, bestod middagsmaden jo mest af fisk, om sommeren ålekvabber og skrubber, hen på efteråret og vinteren fik vi kogt torsk, fersk eller saltet. Mor var meget sparsommelig, hvad der ikke blev spist til middag, blev stuvet til aften: torsk, kartofler og sennepssovs. Vi kaldte det ”opsopning”.

Vi drenge var efterhånden ikke så begejstrede for de kogte torsk, og min bror har senere fortalt mig, at han en dag stod ved østgavlen af huset og bad så mindelig til Vorherre om vi ikke måtte blive fri for ”opsopning” den aften. Det er den eneste gang sagde han, jeg direkte er bleven bønne, for da jeg kom ind, havde mor bestemt, at vi stedet for torsk skulle have flæsketerninger til kartoflerne.

Det var nok 1. november 1899, jeg begyndte min skolegang i den lille stråttækte friskole, der lå kun få minutters gang fra mit hjem. Fra gangen, hvor vi satte vores træsko førte en dør til højre ind i skolestuen. En dør til venstre førte til lærerindens lejlighed, to små stuer og et meget lille køkken. Skolestuen optog hele husets bredde, jeg tænker 10 alen. Der var vinduer både mod øst, vest og nord, seks i alt.

Inventaret var fire langborde og dertil otte skamler med plads til tre på hver, så der kunne være i alt 24, hvis hver plads var optaget, hvad den

dog sjældent var: Men gennem mange år var der 30-40 elever, delt i to klasser, "stuer klaes" og "bette klaes". Ældste klasse, de store børn, de fra 10-14 år, gik i skole fire hele dage om vinteren, men kun to halve dage om sommeren. Man måtte jo regne med, at de fleste af drengene fra 10 år og opefter havde plads som hyrdedrenge om sommeren hos egnens gårdmænd. Sådanne nogle store "klører" skulle skam gøre gavn for føden, ikke gå hjemme og drive og måske finde på utyskestreger. Der var jo også gode penge at tjene. Foruden føden fik sådan en klør at begynde med 10 kroner for sommeren, sommetider et par træsko, og i enkelte tilfælde, hvis han havde været meget dygtig, et par pund uld. Det var vel nok sager at komme hjem med til november. Ja, i 12-13 års alderen steg sommerlønnen skam til 25-30 kroner.

Yngste klasse gik i skole fire hele dage om sommeren og to om vinteren.

Min første lærerinde hed Maren Naldahl, hun var fra Horsenseggen. Hun rejste, så vidt jeg husker, til maj 1900. Så kom fra omtrent samme egn Mariane Jensen, en lille værkbruden dame, men dygtig og streng. Der var ikke langt mellem flade øretæver. Selv de store drenge, der var større end hende og stærkere blev små, når hun rullede sig ud. Og det var ikke alene for skamstreger, der faldt lussinger, nej, hvis en sølle synder løb sur i tabellen, fik fejl i regnestykkerne eller læste forkert, så en på siden af hovedet. Det var altid de mest tungnemme, det gik ud over. Hendes tålmodighed var meget ringe, men det må siges, at de mest lærenemme fik noget ud af undervisningen.

Første time hver morgen var religion. Det var en drøj omgang, sejt at komme igennem, og jeg husker intet fra den tid, som gjorde noget indtryk på mig. Måske har der alligevel været noget? I tilknytning til denne time sang vi meget, salmer og bibelhistoriske sange af Grundtvig, og det bed sig fast. Mange af dem husker jeg endnu. I kommuneskolen lærte de salmevers udenad, til stor pine for både forældre og børn, for salmerne skulle læres endda før børnene selv havde lært at læse. Da jeg i vinteren 1906-07 gik til konfirmationsundervisning hos pastor Thomsen i Øsløs, lærte vi mange salmer, som vi blev hørt i. Jeg kunne dem altid perfekt, men mindes dem ikke i dag.

Lærerindens løn lå om ved 200-225 kr. om året på egen kost, men det traf jo, at børnene kom med en flaske mælk, et sigtebrød, lidt sul eller en fisk. Jeg husker, at lærerinden en overgang fik middagsmad i mit hjem mod at betale 25 øre. Jeg var altid meget glad for at gå i skole og i modsætning til mange af mine kammerater ked af det, da de syv år var gået. Vi fik en god undervisning i regning, dansk og skønskrift. Fag som matematik, fysik, samfundskundskab, fremmede sprog o.s.v. anede vi intet om.

Også den gang var der noget, der hed sommerferie - altså for skolebørn. Jeg tror, det var fire uger, men det var nu en blandet fornøjelse for en tjenestedreng. De to halve dage i skolen blev nærmest betragtet som fridage, men i sommerferien faldt de jo væk, og så var der hele syv arbejdsdage, for søndagen var jo ingen undtagelse. Heste og kreaturer skulle også have noget at æde den dag. Et lyspunkt var der dog i ferien: Den årlige udflugt til et eller andet sted - ikke for langt borte.

Så mødte friskolekredsens landmænd med deres hestekøretøjer, "styv uen med havfæller", de som anvendtes, når kornet skulle køres hjem, og så blev alle, både børn og forældre, anbragt i vognene tillige med "fetaljen", mad og drikke til hele dagen, og så gik det i luntetrav hen ad de grusede landeveje.

Jeg husker, vi et år var helt ude på Bulbjerg og så Skarreklit og det vilde Skagerrak. På de steder, vi kom, var der ingen restaurationer, så det kostede ingen penge, hvad heller ikke var meningen hjemmefra.

Men det bedste af den slags var dog udflugten til Sjørringvold. Det må have været i 1905. Thisted-Fjerritslev-banen begyndte at køre 1. april 1904, og vi skulle med tog til Thisted i første omgang. Ved stationen i Thisted holdt hestekøretøjer fra Tilsted for at transportere os til en gård i Tilsted, der var vor lærer, Johannes Vestergaards, barndomshjem. Der spiste vi middagsmad allesammen, og bagefter blev vi kørt til Sjørring, hvor vi, efter leg på voldene, igen blev kørt til Thisted og med tog til Vesløs. Om der var køretøjer efter os, eller vi gik hjem, husker jeg ikke. Alt i alt en stor dag, som jeg endnu efter 72 års forløb mindes med glæde.

Ja, banen kom, en stor begivenhed for en så fjern og afsides egn som vor. Nu kom vi nær til Thisted og Fjerritslev, for slet ikke at tale om Aalborg. Ganske vist er der 4 km herfra til Vesløs Station, men hvad var det at regne for folk med to ben. Cykler var meget sjældne.

Skulle folk, der ikke selv havde hestekøretøj, nødvendigvis til Thisted, var der kun to muligheder, enten at tage med fragtvogn, der gik to dage om ugen, eller at tage turen til fods de ca. 20 km til Thisted, og det var der mange, der gjorde. Var det sommerdage, kunne man ligeså godt tage sko og strømper af, tage dem på nakken og i stedet slide på de bare fodsåler, De tog ingen skade. Tværtimod.

Hvem der selv var kørende, kunne jo godt træffe at gøre en fordelagtig handel i byen. F.eks. kostede et 12 pund rugbrød 70 øre, og her hjemme måtte vi give 72 øre, så det man kunne spare på 2-3 brød, var jo nok værd at tage med.

Ak, ja, nu ruller alt på hjul, så det os er langt bagud. Las Thamsen, en gammel mand ved Fæggesund, han fik nok lidt alderdomsunderstøttelse, men for at drøje på den gik han en gang om ugen til Frøstrup Apotek, og så

tog han bud med for folk, der manglede medicin af en eller anden slags - røde dråber, amerikansk olie, ormefrø, "painspiller" og lignende, alt hvad der kunne købes uden doktorrecept. Jeg tror nok, han fik 10 øre for hvert bud, kunne måske tjene en krone eller halvanden. Der var kun 15 km til Frøstrup, men lige så langt tilbage.

Skulle vi til Thisted, var det jo så let nu med toget fra Vesløs, men om sommeren kunne vi gå på den grønne dæmning over fjorden til Østerild Stadion og tage med derfra. Der var måske lidt længere, men vi sparede 15 øre på billetten.

Efterhånden var der enkelte af de unge mænd, som anskaffede sig en cykel, men det var endnu et særsyn at se et kvindemenneske på sådan et monstrum.

En kone fra Amtoft var den første her på egnen, der fik cykel, og hvad skete? Hun fik trillinger. De gamle koner rystede på hovedet og sukkede: "Dær ka jen si, hva saante nøj dævelskab ka før mæ sæ".

Hvornår kunne et barn begynde at gøre nytte for føden, ja det var jo forskelligt alt efter hjemmets status. I mit hjem var det jo med at knytte garn til fiskeriet. Om vinteren sad far i hver ledig stund og bandt ålevod, og vi drenge måtte tidligt lære det. Jeg husker slet ikke, hvor gammel jeg var, men det var vist før jeg kom i skole.

Når det kneb med at få voddet færdigt til forårssæsonen, måtte vi hænge særligt i. En vintermorgen ved femtiden var det ikke sjældent, far sad og bandt garn ved petroleumslampens skær. Vi børn fik dog altid lov til at sove, til dag brød frem.

Ganske vist fandtes der netfabrikker den gang, men lidt kunne der da tjenes ved selv at knytte garnet. Vi skulle passe skolen, men så snart, vi kom hjem, kombindetøjet frem. Klokker halv ni om aftenen måtte vi så lege, læse, eller hvad vi ellers kunne finde på at beskæftige os med til sengetid. Nok skulle vi arbejde, men når vinteren satte ind med sne og frost, måtte vi godt komme ud at slås i sne med de andre drenge og løbe på skøjter på "Lång Dam" eller om søndagen på "Møldam" og "Mellfyvr" sammen med Kristian Munks og Niels Trinderups drenge.

Om foråret strejfede vi rundt i "vøjster kjar" og fandt vibeæg, men vi måtte ikke tage dem med hjem, det var synd for fuglene. Vi talte, hvor mange vi havde set, og pralede af det over for de andre drenge i skolen. Det var jo også en sport, hvem der havde fundet flest, og det gjaldt også æg af lærker, ryler, stenpikkere, terner, tjallere, strandskader og svaler.

Men der kom andre tider. En junidag i 1903, jeg var da 10 år, fulgtes jeg med en ældre skolekammerat, Laurits Kjeldtoft, til en gård i Sdr. Arup, hvor jeg skulle hjælpe til med at tynde roer sammen med andre børn og tjenestefolkene. Vi kravlede langs i rækkerne og rykkede ukrudt og overflødige planter op. Jeg var nybegynder og

havde kun en række mod de andres to. Men det varede ikke længe, for jeg havde ligeså megen øvelse som mine kammerater og kunne svare fuldt.

Når vi var færdige det ene sted, var der brug for en et andet sted. Sæsonen strakte sig over en måneds tid, og da daglønnen var 50 øre plus kosten, tjente jeg skam 17 kr. den sommer. Mor og jeg gik til Øsløs langs fjorden under Søndergaards bakke hen til en marskandiser Niels Kaal. Jeg skulle for min fortjeneste købe et par sko og et par underbukser. Om der blev penge i behold, husker jeg ikke. Mange år efter, da mor var gammel, fortalte hun mig, at hun tit havde haft dårlig samvittighed over, at en lille dreng selv skulle betale sit tøj. Jeg trøstede hende med, at det havde jeg aldrig set noget forkert i. Tværtimod. Jeg har altid følt, at her i verden skal man lære at klart sig selv, og det kan børn ikke for tidligt få indprentet.

At kravle på marken dag efter dag gav ømme knæ, og mor havde derfor lavet nogle knæbeskyttere af sejldug til at spænde om benene. Det hjalp en del. Vi gik i marken om morgenen kl. 6, spiste mellemmadder kl. 9 og middag kl. 12. Efter en kaffetår kl. 2 gik det løs igen til 5, da fik vi aftensmad, og tog så den sidste kvart til kl. 8. En lang arbejdsdag. Det skulle man byde børn og voksne i dag, sikken hylen, der ville blive, men vi kendte ikke til andet og tog det som en selvfølge.

Den næste sommer var daglønnen steget til 65 øre - eller 2 mark, sagde de gamle. Og der var endda enkelte steder, hvor jeg fik 75 øre. Det kunne vel nok blive til penge, og sammen med kartoffeloptagning om efteråret tjente jeg 35 kr. den sommer. Jeg indsatte 10 kr. på en bog i Thisted Amts Sparekasse. Jeg har den endnu. Vi er begge falden for aldersgrænsen, men engang imellem kigger jeg i den og mindes gode og dårlige tider for opsparing.

Fra sæsonarbejde gik jeg over til noget mere fast og stabilt, nemlig plads fra 1. maj til november hos en gårdmand i Amtoft. Fuld kost og 25 kr. i løn for sommeren. Jeg var tjenestedreng med alle de pligter og det ansvar, der fulgte med stillingen.

Det var bestemt ingen trædemølle at komme ind i. Op klokken fem, tøjrekøllen på nakken, på bare fødder ud til "Gårdbæk" at flytte fårene, hjem at flytte ungreaterne, der stod oppe ved "Vøjsterbjerre", så morgenmad. Og så var det malkekøernes tur til at komme på græs. De skulle hjem igen til middag for at malkes. I de tider blev der malket 3 gange: morgen, middag og aften.

Hvis det faldt ind med solskin og rigtig varmt vejr, så var det strengt at være hyrdedreng. Bremserne summende, og køerne satte halen lige i vejret og blev helt balstyrige. De løb rundt i tøjrlaget, sprængte det og stak af i vildelse gennem kornmarker og rodfrugter ud til alle verdenshjørner. Det var næsten håbløst at få samling på dem igen for en lille dreng, han græd og var ulykkelig, men det var køerne da ligeglade med.

Vi havde to heste, der også skulle passes, men dem kunne man da ride på, når de skulle ud og ind fra marken. Bortset fra dyrenes pasning var der altid arbejde til alle. Der skulle luges roer, høet skulle slåes, stakkes og køres hjem, og så kom høsten. Husbond høstede selv kornet med le. Der var ikke noget, der hed selvbinder eller mejetærsker, men høsten var en glad tid, den varede mange dage, og forplejningen var ekstra, tit æbleskiver til eftermiddagskaffe, og hver aften ved ni-tiden, når dagens gerning var endt, fik vi varm mad. Stegt flæsk og stuede snitbønner var min livret.

Der kom også sure efterårsdage, hvor det kunne regne uafbrudt så der ikke var en tør klud på kroppen. Skjorten kunne tørres om natten i sengen, og bukser og bluse tildels i kostalden. Der var ikke noget med gummitøj den gang. Det var ikke opfundet.

Hen i oktober kunne jorden godt være hvid af rim en tidlig morgen, når ungkreaturene skulle flyttes. Hvilken salig fornemmelse at stå med de kolde fødder på den plet, hvorfra dyret lige havde rejst sig. Det kunne varme helt op i maven.

Et halvt år var dengang en lang tid med mange dage. Men at vandre hjem novemberdag med sin bylt og med hele sommerlønnen i lommen det var al møjen værd. Nu skulle man gå i skole fire dage om ugen og sove hjemme sammen med de mindre søskende. Det var noget andet end at ligge i karlekammeret og høre på karlenes rå og uhøviske snak.

Den næste sommer var jeg i samme plads, men da var lønnen steget med 5 kr., jeg var jo også et år ældre.

Et begreb som fritid var ikke noget problem i de dage. Ville jeg en tur hjem en aften, fik jeg altid lov, men husbond ville helst vide, hvor vi var. Ellers var det almindeligt, at hver fjerde søndag eftermiddag var fridag.

I sidste halvdel af juni oprandt sommerens store dag. Da var der Øsløs marked, og der var tradition for, at husbond og drengen skulle af sted, så kunne karlene blive hjemme og passe dyrene. Vi drog af om formiddagen over Vesløs Vejle forbi Tousiggårdene og videre ud i nærheden af Thisted-Aalborg landevej, hvor markedet holdtes. Det var i nærheden af, hvor den berygtede Frøstrup-lejr nu findes. Pladsen havde ikke noget med Øsløs at gøre, men de gamle fortalte, at markedet havde været på Holmtange ved Øsløs i forrige dage, lige på denne side af Bygholms Vejle. Derved var der jo sørget for, at også folk fra sognene i Hanherred kunne komme til stede og slå en handel af med Hannæsboerne.

Der var altid marked i to dage, fredag og lørdag. Den første dag gik det mest ud på at finde stadepladser og se dyrene og hinanden an. For ca. 50 år siden blev markedet flyttet til Vesløs Stationsby. Det havde fået mindre og mindre

betydning. Sidste gang, det holdtes, var der mødt een mand med een ko til salg, men der var ingen opkøbere.

Nå, tilbage til virkeligheden. På lang afstand kunne vi se de mange hvide lærredstelte, og når vi kom derhen, blev hestene spændt fra og fik af det grøntfoder, vi havde med hjemmefra. Der groede kun lyng på den plads. Vi andre spiste af den medbragte mad, og så var vi klar til at gå i aktion.

Og der var nok at se og høre på, dyrenes brægen, brølen og vrinsken, lirekassers og andre instrumenters skrattende musik Det var øredøvende.

Familien Kyndis hos fotografen. Stående: Bertel Kyndi og sønnen Karl. Siddende: Ida med børnene Laurits og Karoline, født henholdsvis 1896 og 1899.

Sikken en mængde småboder ved siden af hinanden og sikke fristelser, tombola og de utroligste lækkerier til salg, lige fra lakrids til tørrede torsk og honningkager fra Christiansfeld - så tørre som junidagen med høj sol. Jo, der var noget for enhver smag, men det var med at tænke sig godt om, før man købte.

De 75 øre, man havde med, skulle omsættes med fornuft, og at give den sidste øre ud har jeg aldrig kunnet, hverken den gang eller siden. At give 10 øre ud til en karruseltur var ødslen med penge, man fik jo intet med sig. Derimod var det umuligt at stå for fristelsen til at se en ægte kannibal fra det sorteste Afrika. Vi kom ind i et lille telt, hvor der var halvmørkt. I et hjørne, godt afskærmet, lå et sort menneske, de smed små stykker råt kød hen til ham. Jeg ved ikke, om han spiste det, men han knurrede, uha!

Alt får en ende. Vi vendte hjem mod aften, godt trætte og øre i hovedet efter en begivenhedsrig dag.

Julen var den gang som nu noget for sig selv. Vi talte dagene til juleaften, og når tiden nærmede

sig, blev vi selvfølgelig grundig vasket og kom i vort helligdagstøj.

I bryggersdøren stod vi børn og hørte gamle Niels Peter tinge julen ind. Så vidste vi, at nu var den der, julen. Grisen var slagtet nogle dage før jul, og mor lavede frikadeller til juleaften, de bedste jeg nogensinde har smagt. Dertil fik vi sovs og surkål, lavet af hvidkål, rødkål kendte vi ikke til. Af bærrerne fra de få og små stikkelsbærbuske havde mor lavet syltetøj, specielt til den aften. Som det smagte! Så drog vi alle af sted, hen til "vor folkes" til juletræ, som de to familier var fælles om. I mørke listede vi forbi træet, der stod i dagligstuen, ind i sovekammeret vi måtte jo ikke se træet, før lysene var tændt. Til velkomst fik vi hver et glas øl med en pebernød i. Så var det med at få nødden i munden samtidig med, at vi drak øllet. Den skik var nok taget med fra Harboøre. Jeg har ikke set den her på egnen. Inde sovekammeret sad "gammelfår" som sædvanlig ved bordenden, men bindetøjet var hængt bort. I stedet sad han og tællede bindenåle, der skulle da være forskel på en almindelig aften og en højhelligaften. Den aften bad han bordbøn, før de spiste. Endelig åbnede farbror Lars døren ind til det strålende juletræ. Sikken et væld af lys i modsætning til den 8 liniers petroleumslampe, vi var vandt til. Vi tog hinanden i hænderne, gik omkring træet og sang et par af de gamle julesalmer.

Brødrene Karl og Laurits Kyndi var under første verdenskrig som marinesoldater vagter på "Lynetten".

Vi børn gjorde store øjne. Der var meget at se foruden lysene; glaskugler i alle kulører, små flag af papir fra mange nationer, altsammen sendt os af en morbrøder, der sejlede som styrmand på de store have og aldrig glemte os med en stor pakke til

julen. Der var hjerter og kræmmerhuse med godter i, og en lille julegave til hver af os. Jo juleaften var en stor oplevelse. I helligdagene, der fulgte, kom flere hold børn fra nogle af naboerne for at se vort juletræ. Det var ikke alle, der havde råd til at anskaffe et, og skikken var heller ikke så udbredt, som den senere blev.

Senere på aftenen fik vi nødder, og så spillede vi kort om dem, eller vi legede "Nødder i hånd", "Effen eller ueffen" og "Min gris løber i skoven". Mor havde syet en lille lærredspose til hver af os, der gemte vi vore nødder og andet godt, så havde vi det at spille om og fornøje os med i helligdagene, der fulgte. Ny forsyning af nødder fik vi jo af og til. Ved jævnlige skifte ejerman blev de med tiden noget "mørke af lød", men det generede os ikke. De smagte godt.

Jeg mindes en jul, hvor vi tre søskende havde bestemt at købe en julegave til mor, hvad det skulle være, husker jeg ikke, men vi regnede ud, at det blev 35 øre til hver. Da lille søster herre det, slog hun løs at græde: "Jamen så hårdt a da ett en øer behold".

Engang var bror Laurits sendt til købmanden efter et lampeglas. Det var lige ind til juleaften, men da han kom hjem, var lampeglaset i stykker. Det trak op til "skældud". – "Jamen muer, a va så glå". Han havde af glæde hoppet på vejen hjem. Der blev ikke talt mere om den ting.

I bedstemors tid og nogle år derefter blev der ved julebagningen lagt en rå saltet blankål i et af sigtebrødene og stegt eller bagt sammen med det. En skive af det brød med en stump ål i, var en sand lækkerbisk. Det var også en skik, taget med fra Vestkysten.

Der var kirkegang i de tider ikke alene om julen, men hele året rundt. Fra hvert hjem skulle der helst nogen i kirke hver søndag, mand og kone en søndag, og de unge den næste.

I nordsiden af kirken havde været en dør, den var muret efter. I gamle dage skulle kvinderne vist gå den vej ind, nu gik alle gennem våbenhuset, men alle kvinderne sad i nordsiden og mændene i sydsiden. Først efter 1920 blev det almindeligt, at mand og kone sad sammen.

Præstens og degnens løn har nok ikke været stor dengang, for til de tre højtider skulle der ofres i kirken. Børn fra kommuneskolen kom til hvert hjem med offersedler, en hvid og en blå, bestemt henholdsvis for præst og degn. I disse sedler kunne folk så indpakke de mønter, de ville ofre, alt efter evne og vilje. Under sidste salme gik alle i gåsegang op til alteret med præstens offer, og på vejen ned fik degnen med et nik eller kniks bragt sit offer.

En meget demokratisk måde, næsten som "hemmelig afstemning". Ingen kunne vide, hvad hans nabo havde ofret.

Den samme skik gjaldt ved bryllup, men da gik par om par op at ofre, og det skete så sent som i 1918, da jeg blev gift.

Min svigermor fortalte om bryllupper i Arup gårde firserne, da hun var ung. Efter en meget god og fugtig frokost satte vogntoget sig i bevægelse det par kilometer til kirken. Der var hornmusik på den forreste vogn, og en flok unge karle på pyntede heste og i strakt gallop ud af gården og mod kirken, hvor de vendte, og så tilbage igen, de skulle helst møde bryllupstoget tre gange, inden dette nåede frem til kirken. Sådant et bryllup kunne somme tider vare i tre dage. Gæsterne tog hjem tidlig morgen og kom igen over middag.

”I dag er kirkestævne” stod der på en sort tavle, der hang i våbenhuset, og der samledes alle mandfolkene for at høre sognefogden eller degnen læse op ministerielle og officielle bekendtgørelser, ”hvorefter alle sig haver at rette”.

Jeg mindes 2. juledag 1909, der var fuldt hus i kirken. Lige under prædikestolen var en lille stol med plads til to, der sad vor gamle sognefoged og jeg. Da præsten gik på prædikestolen, sov sognefogden. En times tid efter vågnede jeg ved, at præsten gik ned igen, men Jørn Thamsen sov stadig.

Er der en Gud til? Ja, det var jo ikke noget problem for et barn. Gud sad oppe i himlen og lod solen skinne for os om dagen. Om natten tændte han stjernerne og månen for at lyse os i mørket, det hele var så ligetil, og han holdt sin hånd over os og beskyttede os når vi var gode børn.

De kloge har regnet ud, at jordens alder er ca. 14½ milliarder år. Så må Gud være en meget gammel mand. Ligner vi ham, eller ligner han os. Der prædikes meget om, at mennesket er skabt i Guds billede. Hvordan skal det forstås? Mon en kristen neger kan forestille sig Gud som en hvid mand? Jeg kan ikke forestille mig Gud som en neger. Ved hjælp af forstandens lys når vi ikke langt. Der er snævre grænser for, hvad sådan en lille 10-lys pære kan oplyse. Vi skal ikke forstå, men tro, siges der. Ja, men tro og tvivl hører vel sammen? Kan man forestille sig, at hele universet har skabt sig selv? Nej, der må være en Gud til, jeg har talt med ham - eller den - hver dag, siden jeg var dreng. Gud er en ånd, det sagde ”gammelfår”.

En dag var der slået en seddel op i Jens Wollsens butik. En mand fra Thisted ville komme med en snakkemaskine, den kunne både snakke, synge og spille.

Det kostede 25 øre at se og høre vidunderet, om det var samme pris for børn, eller kun 15 øre, husker jeg ikke. Far og mor diskuterede indgående sagen og blev da til sidst enige om, at vi alle fem skulle af sted. Ganske vist var det mange penge at ofre på kulturens alter, men man skulle da også passe på ikke helt at forsumpe i tilværelsen. Forestillingen tog sin begyndelse, der var ikke så få mødt op, der var dem, huset kunne rumme, og spændingen var stor, da maskinen begyndte at hvæse og skratte, men det utrolige skete, den kunne både tale og spille, og det var en oplevelse. Forestillingen varede hele aftenen. Stemningen var høj, og til sidst var der dans i køkkenet, hvor alle der kunne komme til, deltog. Jo det blev en festlig aften, men det var jo heller ikke så få penge at give ud til luksus. Jeg kan huske, der sad en gammel kone og snakkede med mor, og hun havde ikke helt god samvittighed, men hun sad og trøstede sig selv med, at de gik ikke i byen og havde ingen fremmede, så hun syntes ikke, at det var rent galt, at de havde ofret de 25 øre. Det viste sig for resten, at manden med talemaskinen var den samme, som var kannibal og vild mand på Øsløs marked.

En anden stor begivenhed mindes jeg også fra den tid Vi havde petroleumskoger, men købmandens kone havde fået et apparat, de kaldte en primus, og mor var meget interesseret. Det skulle kunne gå meget hurtigere med at få vandet til at koge, men der var mange betænkeligheder, for det var jo en stor investering, den kostede 9 kr., og var det så helt ufarligt? Men hun tog beslutningen og købte en primus, og det var kun de første gange, vi sad og var bange for, at den skulle eksplodere. Vi blev snart fortrolig med den, og den blev en stor hjælp i køkkenet ved madlavningen. Det varede ikke længe, før alle havde sådan en. Det gik jo meget hurtigere med at få gryden i kog, og jeg syntes, det var en stor betryggelse, at maden ikke blev sveden. Det stod jo tydeligt på apparatet ”Made in Sweden”. Først senere forstod jeg, at det betød, den var lavet i Sverige.

Ja, der er sket store forandringer i min tid, det er jo en kolossal udvikling, der har fundet sted på alle områder. Den gang var der så mange fattige folk. I dag er vi alle velhavende og lever med den rige mand, måske lidt for meget. Men åndeligt set tror jeg nok, der er større fattigdom i dag end den gang.